

Розділ I

ІНШОМОВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ У ЗМІСТІ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ

УДК 378.1:811(477)

Котенко О.В.,

завідувач кафедри іноземних мов і методик їх навчання
Київського університету імені Бориса Грінченка,
кандидат педагогічних наук, доцент

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ ПЕДАГОГА В УКРАЇНІ

У статті схарактеризовано тенденції розвитку системи іншомовної освіти майбутніх учителів початкової школи та вихователів дошкільних навчальних закладів в Україні з урахуванням зростаючої потреби суспільства у ранньому навчанні іноземних мов та державної регламентації обов'язкового вивчення іноземних мов молодшими школярами. Визначено пріоритетні напрями фундаменталізації іншомовної підготовки педагога, а саме: стандартизація нормативно-правового забезпечення змісту професійної підготовки фахівців, інтеграція лінгвістичної та педагогічної освіти, диференціація та індивідуалізація змісту іншомовної освіти педагога.

Ключові слова: *іншомовна підготовка, іншомовна компетентність, майбутній учитель початкової школи, вихователь дошкільного навчального закладу, зміст навчання, професійна освіта.*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сьогодні державна мовна політика в Україні спрямована на загальну, вищу та післядипломну освіту громадян. Проте дедалі більш затребуваним у суспільстві виявляється раннє навчання іноземних мов дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Адже зниження вікового пе-

ріоду, в якому починається навчання іноземних мов, на думку психологів і педагогів, сприяє розвитку інтересу до мовного різноманіття, виховує толерантне ставлення до представників різних мовних та культурних уподобань, активізує мовленнєво-мисленнєві процеси, формує навички міжкультурної комунікації, сприяє пізнанню оточуючого середовища, забезпеченню комунікативно-психологічної адаптації дитини у мультимовному просторі. З огляду на вищезазначене, одним із пріоритетних завдань системи освіти України є іншомовна підготовка компетентних учителів, яка своїм змістом має забезпечити бездоганне володіння методикою навчання іноземних мов дітей дошкільного та молодшого шкільного віку з урахуванням психолого-фізіологічних особливостей розвитку цієї вікової категорії.

Ключовими передумовами для розвитку системи іншомовної освіти педагогів є зростаючий попит на раннє навчання іноземних мов, а також неузгодженість між соціальним замовленням і практикою його реалізації у ВНЗ України. Тому держава декларує потребу в учителях початкової школи (ПШ) та вихователях дошкільних навчальних закладів (ДНЗ), готових здійснювати іншомовне навчання, а виші активно переорієнтовуються на інтенсифікацію підготовки цих фахівців.

Аналіз наукових джерел з проблеми дослідження. Аналіз психолого-педагогічних джерел виявив значний інтерес науковців до проблеми іншомовної освіти вчителів як в Україні, так і за кордоном. Цінними для нашого дослідження є праці О. Азімової, О. Бігич, В. Буренко, Н. Бориско, Н. Гальскової, Н. Гез, О. Маслико, С. Ніколаєвої, В. Редько, Е. Соловової, А. Тарнопільського та інших учених, у коло наукових інтересів яких входять проблеми формування іншомовної професійної компетентності вчителів іноземних мов.

Специфіці раннього навчання іноземних мов, розробці моделі професійної підготовки фахівця до навчання іноземних мов дітей дошкільного та молодшого шкільного присвячено дослідження Н. Басай, К. Віттенберг, В. Карташової, Р. Мартинової, З. Нікітенко, В. Плахотника, Г. Рогової, Р. Романа, І. Самойлюкевич, Т. Швець, Т. Шкваріної, S. Brown, M. Clyne, Z. Faklova, I. Fechner, G. Freddi, S. Halliwell, A. Hurrell, F. Klippel, A. Kubanek-German, I. Landsiedler, M. Nikolov, H. Piepho, A. Pollard та ін.

Світовий досвід організації підготовки фахівців до навчання іноземних мов молодших школярів є предметом наукового дискурсу Н. Абашкіної, А. Василюк, О. Заболотної, Г. Єгорової, Н. Лавриченко, О. Матвієнко, Б. Мельниченко, О. Мілютіної, О. Овчарук, Л. Пуховської, О. Сухомлинської, Р. Аренса, Р. Арнольда, М. Бер, Д. Бланке,

Х. Эдельхофа, Г. Зигуан, Г.-Ю. Крумм, Г. Лау, П.Х. Нельде, Д. Реслера, Г. Фольмера, Б. Хуфайзена та ін.

Викладене вище зумовлює формулювання **мети дослідження** — проаналізувати систему іншомовної освіти майбутніх педагогів та виявити загальні тенденції організації іншомовної підготовки зазначених фахівців в Україні.

Виклад основного матеріалу. У державних документах, що визначають стратегію розвитку освіти України (Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), Національна стратегія розвитку освіти на 2012–2021 роки), одним з пріоритетних напрямів зазначено інтеграцію вітчизняної освіти до європейського та світового освітнього просторів [3, 336].

У країнах Європейського Союзу накопичено багаторічний практичний досвід підготовки вчителів до навчання іноземних мов дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в системі вищої та післядипломної освіти, адже ще з 90-х років ХХ ст. у цих державах упроваджена програма раннього навчання іноземних мов. У більшості країн — членів Ради Європи навчання іноземних мов є обов'язковою складовою програм підготовки у дошкільних навчальних закладах та на етапі початкової базової освіти.

На початку ХХІ ст. навчання іноземних мов стало стрижнем європейських освітніх програм, а сприяння їх вивченню, зокрема на дошкільному та початковому етапах, є окремим напрямом діяльності Єврокомісії, який має назву «Політика у галузі навчання іноземних мов» (Language Learning Policies) і забезпечує збереження мовного різноманіття європейської спільноти та сприяння оволодінню іноземними мовами громадянами Європейського Союзу [5].

Реалізація плану дій мовної політики Європейського Союзу щодо вивчення іноземних мов передбачає діяльність у трьох стратегічних напрямках: навчання іноземних мов упродовж життя, підвищення якості викладання іноземних мов, створення сприятливого середовища для навчання іноземних мов [5].

У країнах Європейського Союзу відповідно до резолюції Барселонського саміту (Barcelona Summit, March, 2002) впроваджено принцип «одна рідна мова + дві іноземні» (mother-tongue +2), який передбачає вивчення мінімум двох іноземних мов з раннього віку і є обов'язковою складовою змісту загальної, професійно-технічної та вищої освіти [5]. На сучасному етапі у більшості країн — членів Ради Європи іноземні мови є обов'язковими у навчанні дітей 5–6-річного віку. Згідно з даними Єврокомісії, понад 90 % учнів молодшого шкільного віку вивча-

ють одну іноземну мову (Італія, Франція, Австрія, Греція, Норвегія, Нідерланди, Данія, Фінляндія, Мальта, Естонія, Люксембург, Велика Британія та ін.), близько 60 % дітей 6–12 років — дві або більше іноземні мови (Іспанія, Ірландія, Бельгія, Німеччина та ін.) [5].

Українська держава географічно, історично, культурно та економічно належить до Європи, відтак не може залишатись осторонь загальноєвропейської стратегії розвитку різних сфер суспільного життя, включно з освітою, і повинна своєчасно реагувати на світові тенденції та запити українського суспільства.

Науково-практична проблема розбудови системи іншомовної освіти майбутнього педагога в Україні знаходиться на стадії всебічного аналізу, а також визначення шляхів її фундаменталізації. Процес фундаменталізації іншомовної освіти майбутніх педагогів, у розумінні нової освітньої концепції, яка обумовлює траєкторію цілісного знання, передбачає відповідь на питання: «Чого навчати?», «З яких знанневих компонентів складається картина світу фахівця на особистісному і професійному рівнях?», «Яким чином розширити й поглибити фундаментальну підготовку, аби відірватись від надмірного переобтяження фактами у певній галузі?» і, зрештою, «Які з цих фактів мають ціннісне значення для обраної професії?» [2].

Професійна підготовка майбутнього педагога до навчання іноземних мов дітей дошкільного та молодшого шкільного віку сьогодні в Україні, на жаль, не має системного характеру, що зумовлено зовнішніми та внутрішніми чинниками. До зовнішніх чинників належить відсутність загальної державної стратегії щодо підготовки таких фахівців, а саме: на стадії обговорення стандарти підготовки, освітньо-кваліфікаційні характеристики вчителя ПШ та вихователя ДНЗ з урахуванням іншомовної інваріанти, освітньо-професійні програми, нові навчальні плани, навчальні програми дисциплін. Серед внутрішніх чинників звернемо особливу увагу на відсутність чіткої диференціації обсягу дисциплін суто лінгвістичного спрямування у підготовці вчителів іноземних мов і вчителів ПШ та вихователів ДНЗ, які навчатимуть іноземних мов дітей, що призводить до неузгодженості між затребуваним обсягом лінгвістичних знань, умінь, навичок педагога, необхідних у професійній діяльності та фактично засвоєними лінгвістичними знаннями упродовж навчання у ВНЗ.

Володіння педагога іноземною мовою, у зв'язку з регламентацією раннього навчання іноземних мов на державному рівні [4], вже не знаходиться у площині формування його іншомовних умінь з метою комфортної адаптації у глобалізованому суспільстві. Актуальності

в Україні набуває необхідність визначити фундаментальні аспекти формування іншомовної професійної компетентності вчителя ПШ та вихователя ДНЗ, структурними компонентами якої є лінгвістична та лінгводидактична складові. Серед цих аспектів особливого значення набувають оновлення змісту, принципи, форми і методи іншомовної підготовки сучасного педагога. Необхідність інтенсифікації процесу формування іншомовної професійної компетентності педагога зумовлює орієнтири сучасних педагогічних ВНЗ України на його стандартизацію, диференціацію та індивідуалізацію.

Стандартизація передбачає розробку єдиних для усіх ВНЗ стандартів підготовки таких фахівців, а саме: уточнення освітньо-кваліфікаційних характеристик з урахуванням іншомовної інваріанти; уніфікацію освітніх програм підготовки майбутніх учителів ПШ та вихователів ДНЗ у блоці «Іноземна мова» загалом, у педагогічних ВНЗ України, з метою забезпечення академічної мобільності студентів; внесення предмета «Іноземна мова» у перелік обов'язкових на етапі проходження зовнішнього незалежного оцінювання для тих абітурієнтів, які обрали для себе напрям підготовки «Початкова освіта», «Дошкільна освіта» з метою забезпечення у подальшому селекції студентів з рівнем володіння ІМ не нижче В1 (рубіжний рівень); упровадження системи діагностики для визначення базового рівня володіння ІМ на етапі вступу у ВНЗ; розробку критеріїв та показників вихідного рівня сформованості ІПК випускників.

Диференціація процесу іншомовної підготовки педагога передбачає чітке розмежування змісту підготовки учителів ІМ, акцент в якій робиться на мовній освіті, та змісту іншомовної підготовки вихователів ДНЗ та майбутніх учителів ПШ, які навчатимуть ІМ молодших школярів паралельно з іншими предметами. Це, у свою чергу, передбачає створення банку навчально-методичної літератури; відмову від значного масиву теоретично спрямованих лінгвістичних дисциплін; орієнтир на інтегровані навчальні курси, змістом яких передбачено цілеспрямоване формування лінгвістичних та лінгводидактичних знань, умінь, навичок, а також урахування специфіки подальшої професійної діяльності майбутніх фахівців.

Ефективність підготовки педагога до професійного застосування іноземної мови у педагогічній діяльності залежить від цілеспрямованого впливу на мотивацію студента до навчання ІМ. Управління навчальним процесом на заняттях з вивчення іноземних мов у ВНЗ повинно відбуватись з урахуванням рівня мовленнєвого досвіду того, хто навчається, його психологічної готовності, стилю навчання, очікуваних ре-

зультатів навчання. Зазначені вище чинники є структурними компонентами індивідуалізації процесу іншомовної підготовки педагога, що передбачає створення мікро- і макроакадемічного середовища, а також посилення мотиваційного компонента у навчанні студентів іноземної мови з метою професійного застосування.

Створення іншомовного навчального середовища, проведення різноманітних заходів: конференцій, конкурсів перекладу, літературних вечорів, соціальних проєктів — сприяє розвитку впевненості студентів у власних іншомовних здібностях, формує установки на успішність майбутньої діяльності, відповідну світоглядну позицію, посилює мовленнєву та дослідницьку активність студентів, впливає на їхню внутрішню мотивацію.

Індивідуалізацію іншомовної підготовки педагога ми розуміємо не тільки як комплекс заходів, спрямованих на урахування індивідуальних особливостей студента до сприйняття навчального матеріалу. Набагато вагомішим, зважаючи на специфіку предмета «Іноземна мова», а також з точки зору результативності, є мотиваційний компонент, який відповідає за реалізацію потреби студента у вивченні рівня іншомовної компетентності як упродовж навчання у ВНЗ, так і після його закінчення, у професійній діяльності.

Система іншомовної підготовки педагога в Україні сьогодні розвивається у декількох стратегічних напрямках, а саме: структурне оновлення змісту, підвищення якості, модернізація технологій іншомовної підготовки педагога.

Структурне оновлення змісту іншомовної підготовки педагога передбачає формування науково та практично обґрунтованих результатів навчання за обраною спеціальністю (системи професійних знань, умінь, навичок), а також раціональний відбір навчального матеріалу, який сконцентровано на ключових для цієї спеціальності практичних положеннях. Відсутність конкретизації науково та практично обґрунтованих результатів навчання дисциплін циклу «Іноземна мова», а також загальнопрофесійного циклу неминуче призводить до дублювання їх змісту, що, у свою чергу, впливає на якість професіоналізації цих фахівців. Раціональний відбір навчального матеріалу сприяє попередженню такого дублювання.

Показниками, що визначають оновлення змісту іншомовної підготовки педагога, є професійна спрямованість занять з іноземної мови та міждисциплінарний характер запропонованої для вивчення тематики. Студентів з перших занять орієнтують на майбутню професійну діяльність, ознайомлюють зі спеціальною термінологією, їм пропонують

для обговорення теми та проблеми, які є об'єктом вивчення дисциплін психолого-педагогічного спрямування.

Підвищення якості іншомовної підготовки майбутніх учителів ПШ та вихователів ДНЗ відзначено тенденцією переходу від традиційної академічної до орієнтованої на практику освіти. Така трансформація передбачає активне залучення практикуючих учителів до процесу формування змісту дисциплін іншомовного блоку з метою нівелювання розбіжностей між академічною підготовкою та практично затребуваними знаннями, уміннями, навичками; збільшення обсягу проходження виробничої практики (відсоток по педагогічних ВНЗ України варіюється від 10 % до 15 % навчального часу) та підготовку викладачів ВНЗ до роботи з майбутніми учителями ПШ і вихователями ДНЗ з урахуванням специфіки майбутньої професії та базового рівня володіння іноземною мовою студентами через проведення заходів науково-практичної спрямованості різних рівнів, міжнародних стажувань з метою вивчення досвіду організації іншомовної підготовки майбутніх педагогів провідних країн світу тощо.

Важливим напрямом розвитку системи іншомовної освіти педагогів в Україні є модернізація традиційних технологій навчання, що передбачає впровадження освітніх інновацій у навчальний процес ВНЗ. Ефективність іншомовної підготовки сучасного педагога в Україні релевантна рівню застосування інноваційних технологій навчання, які є потужним механізмом впливу на мотивацію студента до оволодіння іноземною мовою з метою подальшого професійного застосування, розвитку комунікативних, креативних, рефлексивних здібностей.

Серед технологій, які сьогодні активно впроваджуються у навчальний процес педагогічних ВНЗ в Україні, варто зазначити тренінгові системи навчання ІМ, технології дистанційного навчання, WEB 2.0, навчання у співробітництві, 1 студент — 1 комп'ютер, мультимедійні технології, інтерактивне навчання, предметно-мовне інтегроване навчання тощо.

Висновки і перспективи подальших наукових розвідок. Підготовка майбутнього педагога до навчання іноземних мов дітей дошкільного та молодшого шкільного віку — це спеціально організований процес, який значно посилює конкурентоспроможність фахівця на ринку праці і сприяє його академічній та професійній мобільності. Актуальність цієї проблеми зумовлена постійно зростаючою потребою суспільства у ранньому навчанні іноземних мов і реальним станом готовності педагогів до виконання таких професійних функцій, а також неузгодженістю між соціальним замовленням і практикою

його реалізації у ВНЗ України. Стратегічними у розбудові системи іншомовної освіти педагога в Україні визначено такі напрями: оновлення змісту, підвищення якості, модернізація технологій, посилення практичної спрямованості навчання та міждисциплінарна інтеграція.

Перспективу подальших наукових розвідок вбачаємо в окресленні можливостей упровадження досвіду країн Європейського Союзу щодо підготовки вчителів до раннього навчання іноземних мов в освітню систему України.

Джерела

1. Закон України «Про вищу освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст. 2004) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. — Заголовок з екрана.
2. Ковтонюк М.М. Фундаменталізація освіти як необхідний чинник у системі професійної підготовки спеціаліста [Електронний ресурс] / М.М. Ковтонюк // Проблеми сучасної педагогічної освіти: педагогіка і психологія / Кримський гуманітарний університет. — 2011. — Вип. 34, Ч. 1. — Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2011_34_1/Kovtonyuk.pdf. — Заголовок з екрана.
3. Кристопчук Т.Є. Педагогічна освіта в країнах Європейського Союзу: [моногр.] / Т.Є. Кристопчук, за ред. С.О. Сисоевої. — Рівне : Волинські береги, 2013. — 484 с.
4. Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти [Постанова Кабінету Міністрів від 20 квітня 2011 р. № 462] [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/462-2011-p>. — Заголовок з екрана.
5. Key data on Teaching language at School in Europe — 2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/key_data_series/143EN.pdf. — Заголовок з екрана.

В статті охарактеризовані тенденції розвитку системи іноязычної підготовки майбутніх учителів початкової школи та вихователів дитячих навчальних закладів в Україні з урахуванням зростаючої потреби громадян в ранньому навчанні іноземними мовами та державної регламентації обов'язкового навчання іноземними мовами молодших школярів. Визначені пріоритетні напрями фундаменталізації іноязычної підготовки педагога, а саме: стандартизація нормативно-правового забезпечення професійної підготовки спеціалістів, інтеграція лінгвістичного та педагогічного формування, диференціація та індивідуалізація змісту іноязычної підготовки педагога.

Ключевые слова: *иноязычная подготовка, иноязычная компетентность, будущий учитель начальной школы, воспитатель детского учебного заведения, содержание обучения, профессиональное образование.*

The article characterizes tendencies for development of the system of foreign language future pre- and primary school teachers' training in Ukraine according to the society's needs in early foreign language learning, and state regulation on primary students' foreign language compulsory learning. It determines the following priority ways of future pre- and primary school teachers' foreign language training fundamentalization: professional training legal support standardization, linguistic and teacher education integration, teachers' foreign language training content, systematization, optimization, differentiation and individualization.

Key words: *foreign language training, foreign language competence, future pre- and primary school teachers, training content, professional training.*

УДК 37.03:81.111

Валевська С.В.,

викладач Тербовлянського вищого училища культури

СОЦІОКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ

У статті розглядається соціокультурна компетентність як складова іншомовної комунікативної компетентності у навчанні іноземної мови студентів. Обґрунтовано необхідність вивчення даних понять. Визначено основні фактори, які впливають на формування знань студентів про культуру країни, мова якої вивчається.

Ключові слова: *соціокультурна компетентність, іншомовна комунікативна компетентність, міжкультурне спілкування.*

Сьогодні особливої актуальності у вищих навчальних закладах набуває полікультурна освіта. Спираючись на розуміння особливостей різних культур, освіта на цьому рівні сприяє їх взаємодії та взаємозбагаченню, сприйняттю понять взаємності та взаємозалежності, що, в свою чергу, готує студентів до глобального розуміння світу та людини.